

Krìl', Mihajlo

Книговидавнича діяльність Яна Мілліковського

Res Historica 26, 49-61

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

МИХАЙЛО КРІЛЬ

КНИГОВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯНА МІЛЛІКОВСЬКОГО

Наприкінці XVIII-у першій половині XIX ст. важливими осередками культурного життя були книгарні. У них можна було не лише купити книжку, але й замовити конкретну літературу з інших міст чи з-за кордону, передплатити пресу, придбати антикварні вироби, твори мистецтва, квитки до театру, різні канцелярські товари тащо. Там влаштовували художні виставки, читали наукові та популярні лекції, давали приватні уроки. На той час у Львові діяло кілька книгарень. Найдавнішою з них була книговидавнича і торгівельна установа Піллерів (1772), яка розтиражувала урядові документи, видавала навчальну, наукову і художню літературу, пресу. В 1780 р. в місті була відкрита філія варшавської книгарні Михайла Грелла. Через п'ять років її управитель німець Карл Готліб Пфафф став повноправним власником книгарні, яку розмістив в одному з приміщень університетського курпусу. З огляду на це він продавав переважно навчальну і наукову літературу. Книгарня Карла Вільда розпочала свою роботу у 1796 р. Вона цікава тим, що першою у Львові в 1811 р. відкрила книжковий абонемент. При ній діяв літературно-мистецький салон, у якому збиралася високоосвічена публіка. Для популяризації книжкової продукції багато зробила книгарня Варфоломія Яблонського. Вона була відкрита у 1816 р. і знаходилася у центрі міста навпроти примі-католицького собору. Велику книгознавчу діяльність проводила книгарня родини Іглів. Один з династії, Давид Ігль, у 1846 р. одержав урядовий дозвіл на ведення постійної торгівлі антикваріатом. Згодом виникли книгарні Едуарда Віняжа (1840), Антонія Генріха Вільгельма Калленбаха (1846), Ставропігійського інституту та ін.¹

Помітне місце у культурно-науковому та мистецькому житті Львова другої чверті XIX ст., як і в системі міжслов'янських культурних взаємин назагал, займала діяльність польського книгаря і видавця, громадського діяча Яна Мілліковського² (1781–1866). Незважаючи на те, що його ім'я згадується у листуванні більшості тогочасних вчених, письменників, освітніх і культурно-громадських діячів, дослідники

¹ *Słownik pracowników książki polskiej*. S. 387, 961.

² В літературі його прізвище транскрибують по-різному — *Мілковський*, *Мілліковський* і *Міліковський*. У даній статті дотримуємося такого написання, яке подавав у документах сам книгар.

поки-що пригiлили йому мало уваги. Окремих аспектів, пов'язаних з видавничою діяльністю Я. Мілліковського, торкнувся Б. Януш. Про продаж ним нелегальної літератури у Львові, насамперед творів А. Мицкевича, видрукованих у Франції, стисло згадав В. А. Кемпа. Частину листування книгаря опублікував Л. Бернацький. Короткий біографічний напис про Я. Мілліковського подано у спеціальному довіднику з книжкової справи в Польщі³. Роль книгарні Я. Мілліковського у поповненні фондів Київського і Харківського університетів проаналізували на підставі архівних документів М. Криль і Х. Лешкович⁴. В даній статті зроблено спробу вказати на роль і місце книгарні Я. Мілліковського серед аналогічних установ Львова у першій половині XIX ст., виявити основні напрямки її діяльності.

Народився Я. Мілліковський у селянській сім'ї поблизу Тешина у Силезії. Освіту здобув у протестантських навчальних закладах Тешина і Братислави. До Львова прибув Як працівник університетської книгарні К. Г. Пфаффа у 1803 р., після кількарічної педагогічної праці народним учителем. Тут він пройшов усі щаблі фахової майстерності: від учня і помічника до книгаря і керівника установи. З метою поглиблення спеціальних книгарських знань Я. Мілліковський на кошти К. Г. Пфаффа стажувався протягом 1815–1816 рр. у берлінській книговидавничій фірмі Августа Куна. Повернувшись до Львова, став у 1817 р. керівником книгарні К. Г. Пфаффа. Однак досить швидко зрозумів, що зможе самостійно вести книгарську справу. Проте на початках йому важко було добитися у австрійської влади дозволу на власну комерційну діяльність. Крім цього треба було мати значну суму грошей: 10 тис. золотих ринських. У зв'язку з тим він домовився з німцем Ігнацієм Іоанном Фрідріхом Куном (1776–1847) про компаньйонство і спільними зусиллями 15 вересня 1822 р. організували нову львівську книгарню. Вона розмістилася на площі Ринок у будівлі під теперішнім числом 35. Досить швидко вони відкрили дві філії — у Тарнові (1824) та Станіславові (1828). У 1834 р. Я. Мілліковський викупив у компаньйона частину власності, а книгарню реорганізував у культурно-науковий за-

³ B. Janusz, *Kłopoty pierwszego nakładcy Lwowskiego* // *Exlibris*. Lwów-Kraków 1918. Z. 2; W. Kempa, *Rewolucyjny księgarz galicyjski Jan Milikowski* // *Księgarz*. 1961. No. 15–16; L. Bernacki, *Z korespondencji Jana Milikowskiego* // *Tydzień*, 1902. No. 23–24; *Słownik pracownikóv książki polskiej*. Warszawa-Łódź 1972.

⁴ М. Криль, Н. Лешкович, *Польський издатель Ян Милликовский и университеты России в первой половине XIX века* // *Рубеж тысячелетий: славянский мир и судьбы России*. Пермь 2000.

клад за назвою *Книгарня національна і закордонна, моргівля музична Яна Мілліковського у Львові, Станіславові і Тарнові*⁵.

Я. Мілліковський був одним з організаторів з'їзду австрійських книгарів, що проходив у 1846 р. За його ініціативою та при активній участі Едварда Вінязя у жовтні 1848 р. було утворено *Товариство львівських книгарів, антикварів і друкарів*, яке й очолив Я. Мілліковський. Він відомий також як один з керівників *Товариства прихильників мистецьких наук, Галицького економічного товариства*, куратор і директор *Ощадної каси*. Брав участь у суспільно-політичному житті, виступав за відміну політичної цензури і свободу друку. У 30-х роках знаходився під слідством за звинуваченням у так званій державній зраді та заплатив штрафу 1150 золотих ринських. У 1848 р. був членом *Ради народової* у Львові. Помер книгар 16 серпня 1866 р. у Львові, де й був похований. Після його смерті книгарську справу успішно продовжували сини Едмонд і Ян. Наприкінці XIX ст. фірма Мілліковських припинила свою діяльність.

Видавничу діяльність книгарні Я. Мілліковського започаткувала публікація у 1823 р. першого каталогу товарів цієї установи. Через кілька років її власник почав видавати ходожню літературу. Однак, не маючи досвіду, на початках часто попадав у пізні халепи. Вперше він професійно попікся при передруці „Сонетів” А. Міцкевича (Москва, 1826). Тоді один з організаторів польських антиавстрійських гуртків у Галичині Л. Пйонткевич сфальсифікував дозвіл А. Міцкевича зробити передрук цього твору і при допомозі Я. Мілліковського опублікував його у Львові⁶. Цим польський поет був дуже незадоволений, про що писав у листі до Й. Ковалевського 9 червня 1827 р.

„На нещастя один львівський книгар (щоб йому друкарські верстати поламалися) зробив дешевше видання „Сонетів” і мені підрізав прибутки...”⁷ і пізніше не дозволяв видавати „Пана Тадеуша” та інші свої твори.

З початку 1830-х років Я. Мілліковський розпочав широку видавничу діяльність. 21 липня 1832 р. він уклав угоду з відомим польським генералом і поетом Людвіком Кропінським (1767–1844) про друкування збірки його праць за назвою „Пізні твори”. Вважають, що була перша така угода у видавничій практиці на терені Галичини⁸. Оригінальний її текст, разом з кількома копіями та чернетками, знаходиться се-

⁵ *Słownik pracowników książki polskiej*. S. 594.

⁶ A. Mickiewicz, *Sonety. Z notami kompozycji K. Lipińskiego*. Lwów 1827.

⁷ Цит. за: W. Kempa, *Rewolucyjny księgarz galicyjski Jan Milikowski*. S. 23.

⁸ B. Janusz, *Kłopoty pierwszego nakładcy Lwowskiego*. S. 32–33.

ред кореспонденції Я. Мілліковського і зберігається у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України. Всі тексти, написані польською мовою. У 1918 р. бібліофільський журнал „*Exlibris*” оприлюднив умови цієї угоди. Оскільки сьогодні назване видання є бібліографічною рідкістю, доцільно навести пункти цього контракту:

„Ясновельмежний генерал Людвік Кропінський складає свої рукописи на руки видавця Яна Мілліковського на таких умовах:

1. Видавець бере на себе новно зобов'язання надрукувати згадані рукописи.

2. Видання має бути формату in 8° на гарному товстому папері, друк чистий, виразний і недрібний; відступи між віршами значні, словом, не економити при виборі паперу і друку.

3. Оскільки від хорошої коректури часто залежить авторська слава, Автор вимагає, щоб видання було добре виправлене.

4. Оскільки Автор бляхи до гравюр, які містить перший том, віддає Видавцю, останній своїм коштом повинен дати гравюри:

- а) до першого тому гравюра або портрет автора
- б) гравюра перед „*Sztuka Rymotwórczą*”
- в) гравюра перед Трагедією з найважливішої сцени.

5. За рукописи згаданий Видавець повинен негайно після видруку дати Автору Вельможному генералу Людвіку Кропінському двісті примірників надрукованої його праці, а, крім цього, ще вісім примірників на кращому папері дещо більшого формату, з багатою сап'яноюю палітуркою.

6. Оскільки Автор сьогодні забирає музичних творів на суму 30 примірників, тому Видавець зобов'язується після надрукування дати 170 примірників, крім восьми в палітурці, які призначаються для Автора як його гонорар”⁹.

Ця угода була стверджена власноручними підписами Л. Кропінського і Я. Мілліковського та свідками: з боку автора — відомий польський композитор Карл Йозеф Лішінський, а від видавця — його учень книгар Ян Єлень. Проте справа видання збірки творів Л. Кропінського затягнулася на десять років. 17 липня 1841 р. умови контракту були поновлені¹⁰. На цей раз Я. Мілліковський запросив до праці над книжкою відомого львівського гравера і етнографа Вінцентія Каєтана Келішінського. Ілюстратор енергійно взявся за доручену справу,

⁹ Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, фонд 5 [Бібліотека Інституту „Оссолінеум” у Львові] (далі — ЛНБ ім. В. Стефаника, відділ рукописів), спр. 4338 III, арк. 80.

¹⁰ Там само, арк. 78.

постійно підтримував контакт з видавцем, надсилав йому звіти за пророблену роботу, вказував вартість окремих матеріалів тощо. Назагал В. К. Келішпський художню частину книжки завершив вже у липні 1842 р. Так, у його листі до Я. Мілліковського від 22 серпня 1842 р., писаного з Кракова, читаємо:

„Хоча ще минулого місяця закінчив бляхи, проте видрук зразків і підписи затягнулися аж до сьогодні. Тепер забираю з Берліна і негайно бідішло до Львова”¹¹.

Тим часом Я. Мілліковський намагався забезпечити цензурний контроль видрукованої праці Л. Кропінського. З цією метою 25 червня 1843 р. він написав спеціального листа до знаної аристократки, відомої в інтелектуальних колах та літературно-мистецьких салонах Галичини графині Магдалени Морскої з проханням дозволити присвятити їй видані твори Л. Кропінського та власноручно поставити під текстом цієї присвяти

„Ясновельможній Пані Магдалені з графів Дідушицьких графині Морській, відданій прихильниці і опікунці вітчизняного письменства присвячує видавець Я. Мілліковський” підпис. Разом з листом він надіслав їй примірник книжки, виданої спеціально для цензурного перегляду. М. Морська прийняла пропозицію львівського видавця, про що сповістила Я. Мілліковського листом від 8 листопада 1843 р. і просила надіслати їй кілька примірників, незважаючи на їхню ціну¹². В 1844 р. „Різні твори” нарешті побачили друком світ. Це видання можна вважати зразком тогочасної видавничої техніки: текст ілюстрований портретом автора, гравюрами, віньєтками. Всі ілюстрації (їх є 30) наведені на окремих аркушах. Правда, можливості львівських друкарів були обмежені, тому видрук цієї розкішно ілюстрованої книжки зробила віденька друкарня Й. П. Соллінгера¹³.

У книгарні Я. Мілліковського виходили також твори відомого полького письменника Антонія Мальчевського (1793–1826), який писав й на українську тематику. Особливо популярною серед читачів була його „Марія. Повість українська”, яку львівський книгар три рази опублікував по-польськи (1833, 1838, 1843). Цікавим документом з книговидавничої справи першої половини XIX ст. є угода про видання повного зібрання творів А. Мальчевського. Її уклали у Варшаві 12 серпня 1843 р. Іпполит Скімборовіч, редактор ряду часописів, бібліограф, вла-

¹¹ Там само, арк. 76.

¹² Там само, арк. 88, 91–92.

¹³ *Rozmaite pisma Ludwika Kropińskiego, byłego jenerata polskich i wielu towarzystw uczonych członka itd.* Lwów 1844.

сник друкарні, і представник Я. Мілліковського книгар Г. Сенневальд. Угода містила, зокрема, такі пункти:

1. Скімборовіч відступає на новну і вічну власність наступні літературні матеріали:

а) *Curriculum vitae* А. Мальчевського. Автограф (підкреслено в документі. — М. К.) підписаний Тадеушем Чацьким.

б) Власноручні папери Мальчевського, які можуть служити на *fac simile* (підкреслено в документі. — М. К.).

с) фрагменти з недрукованої поеми.

д) спростування і відомості, які стосуються життя Мальчевського. Описи гробівця і т.д., зроблені Г. Скімборовічом, який у жодному випадку не буде претендувати на окреме видання творів Мальчевського чи їх переробку.

2. Я. Мілліковський зобов'язується друкувати своїм коштом¹⁴.

Наукове упорядкування цих творів, за гонорар у сумі 25 ринських, Я. Мілліковський доручив зривити відомому громадському діячу, історичу і публіцисту Августу Бельовському (1806–1876), з яким співробітничав бже впродобж тривалого часу¹⁵. У грудні 1842 р. ця робота була забаршена і вже у 1843 р. зібрання творів А. Мальчевського опублікували.

У видавництві Я. Мілліковського як упорядник і науковий редактор був задіяний також відомий галицький фольклорист, збирач і публікатор українських і польських народних пічень Жегота Паулі. У 1846 р. за його участю вийшли „Пам'ятки до життя і діяльності Самуеля і Кшиштофа Зборовських”. Тривалий час він працював над виданням праці Самуеля Бродовського „Життя гетьманів Польського королівства і Беликого князівства Литовського”, яка була опублікована у 1850 р. З цього приводу зберігся документ, датований 20 серпня 1842 р. У ньому Ж. Паулі зазначив, що

„будучи викликаний до вельможного пана Яна Мілліковського для доповнення і перероблення рукописної праці Самуеля Бродовського „Життя гетьманів польських і Беликого князівства Литовського”, роботу закінчив і вручив її Вельможному панові Янові Мілліковському, від якого домовлену оплату в сумі 60 ринських монетою конвенційною повніцтю отримав”¹⁶.

¹⁴ ЛНБ ім. В. Стефаніка, відділ рукописів, сир. 4338 III, арк. 7–7зв.

¹⁵ Там само, арк. 1, 3.

¹⁶ Там само, арк. 114.

Викликають зацікавленість підготовчі матеріали з приводу видання у чотирьох томах книжки відомої письменниці, редакторки ряду часописів для молоді, вихователь дівочого пансіону у Львові Юлії Гочалковської „Всячина для сільського люду”. Ці публікації, які вийшли у 1843–1845 рр., містили релігійні тексти, літературні твори повчального характеру, господарські та лікарські поради, народні загадки тощо. Це видання фактично мало започаткувати реалізацію планів Ю. Гочалковської піднесення освітнього рівня на селі. Однак назагал її задум не вдавсь.

Серед кореспонденції Я. Мілліковського зберігаються матеріали про виплату гонорарів відомому польському драматургу Александру Фредрові за видання його „Комедій” (1830–1838). Так, одна з розписок А. Фредра містить такий текст:

„Цим зазначаю, що за III і IV томи моїх комедій Видавець розрахувався і щодо друку та гонорару жодних претензій не маю”¹⁷.

Є також відомості про друкування творів А. Горчинського, Л. Ржевського, В. Поля, Ю. Дуніна-Борковського, Ю. Дешкевича, Ф. Ковальського та ін. У 1827 р. книгарня Я. Мілліковського розпочала видання часопису Л. Пйонткевича „*Pamięnik narodowy*”, який містив дві літографії оригінальних львівських львівських мог. У цьому часописі також коротко говорилося про мистецтво бідермайєру, який у першій половині XIX ст. набрав у Галичині особливої популярності. Цікаво зазначити, що на шпальтах „*Pamięnika narodowego*” була поміщена анонімна стаття „Про пісні польського і українського люду”. Її супроводжував анонс про подальшу велику публікацію текстів цих пісень¹⁸. На жаль, видання часопису припинилося. На початку 1850-х років фірма Я. Мілліковського видала кілька художніх праць відомого тогочасного письменника і гравера Богуша Зигмунта Стенчинського. Його „Альбом на 1852 р.” містив зображення видів Галичини, „Мальовничі пам’ятки” (48 гравюр автора на камені), „Види околиць Кракова, зняті з могили Костюшки у серпні 1851 р.”¹⁹

Ім’я Я. Мілліковського та його книгарні було відоме серед наукової і освіченої громадськості не лише Австрії, а й за її межами. Завдяки широким і різноманітним контактам з видавництвами і книгарнями Відня, Праги, Варшави, Ляйпцига, Брюсселя, Парижа та інших міст, у Львові можна було придбати видану в Європі літературу практично

¹⁷ Там само, арк. 15.

¹⁸ *Pamięnik narodowy*. Lwów 1827. S. 90, 112–113.

¹⁹ A. Banach, *Polska książka ilustrowana. 1800–1900*. Kraków 1959. S. 176, 248.

з будь-яких галузей знань. Свідченням цього є друквані каталоги тієї продукції, яка продавалася в його установі²⁰.

Часті поїздки за кордон, зокрема до Франції (вперше Париж він відвідав 1830 р.), дозволили йому нав'язати контакти з польськими емігрантськими колами та доставляти до Львова книжки, заборонені до ввозу і поширення в межах володінь Габсбургів. Зокрема, відомий польський історик і громадсько-політичний діяч Йоахім Лелевель у листі до Казимира Водзіцького характеризував Я. Мілліковського як польського патріота, якому можна довіряти таємниці польської політичної еміграції і завдяки його широким особистим та торгівельним контактам можна поширювати нелегальну польську літературу.

Я. Мілліковський мав своїх торгових агентів у Парижі (Г. Босанже) і Відні (Ф. Тендлер), підтримував контакти з Ляйпцігу К. Кноблохом, власником книгарні у Ляйпцігу, празьким книгарем Кальве та празькою друкарнею Я. Шпурна. Інтенсивними були його взаємини з Будимською друкарнею Пештського університету. Перші відомості про львівсько-будимські контакти у книжковій сфері зафіксовані в офіційному листі Я. Мілліковського від 23 січня 1836 р. до керівництва Будимської друкарні з пропозицією надавати для продажу у Львові всі слов'яно-руські і волоські книжки, насамперед молитовники. Причому обумовлювався дорпат останніх. Як правило, львівський книгар замовляв молитовники, видані формантом in 8°, при цьому уточнював, щоб іншого формату хе висилали. Попитом конристувалася й інша богословська та церковна література. В листі від 10 липня 1839 р. є інформація про замовлення двох Біблій церковнослов'янською мовою, а від 20 бересня — про потребу одного примірника „Малої біблійної історії”. 20 вересня 1837 р. Я. Мілліковський замовив ряд книжок, виданих слов'янськими мовами. Серед них були праці А. Мразовича, *Малий іллірський календар*, *Малий вічний календар* та ін. Частими були замовлення на твори латинських авторів. Так, з листа від 1 березня 1837 р. дізнаємося, що Я. Мілліковський просив вислати 9 примірників творів Ціцерона, 8 — Горація, 7 — Вергілія. По 13 примірників праць цих авторів замовив листом від 19 лютого 1839 р., а по 12 — від 15 січня 1840 р. Продавав він також книжки, нелегально надруковані у національному інституті Оссолінських. Австрійській поліції у Львові про це було відомо і вона

²⁰ Katalog ksiąg znajdujących się w księgarniach Kuhna i Milikowskiego we Lwowie i Tarnowie (Lwów 1823–1827); Verzeichniss der Bücher, Landkarten etc. . . (Lemberg 1833, 1838, 1841) та ін.

часто (1833–1837, 1845, 1847, 1850 рр.) проводила обшуки у його установі, конфісковувала знайдені там такі видання.

Постугами книгарні Я. Мілліковського постійно користувалися відомі громадські і культурні діячі в Галичині: українці Денис Зубрицький, Яків Головацький, Антін Петрушевич, чех Карел Владислав Зап та ін. В книгарні продавалася „Хроніка міста Львова” Д. Зубрицького, альманах братів Головацьких „Вінок русинам на обжинки”. Я. Головацький через книгарню Я. Мілліковського отримував потрібну йому наукову літературу, особисту кореспонденцію. З листа К. В. Запа до Я. Головацького від 14 вересня 1844 р. дізнаємося, що чеський учений одержує в книгарні видання Чеської матиці. Там само він передплачував чеську періодику („Jitrenka” та ін.)²¹.

На жаль, книгарня Я. Мілліковського не завжди вчасно і якісно виконувала замовлення своїх клієнтів. Часто потрібну літературу очікували до півроку. Осовливо довго йшли книжкові посилки з Росії. Кілька місяців очікував А. Петрушевич на ґрунтовну багатотомну працю знаного польського мовознавця Самуїла Богуміла Лінде *Słownik polskiego języka*²². Були випадки коли замовлення, без жодних пояснень, взагалі не виконувалися. Так, у листі Й. Сокульського до Я. Головацького від 20 жовтня 1847 р. читаємо:

„Мілліковський — циган, до цих пір не переслав Артикулів Йордана”²³.

Проте він не знав, що в цьому вини Я. Мілліковського не було. Насправді було так. У 1846 р. Я. Головацький у ляйпцігському журналі „Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft”, який видавав лужи‘анин Ян Петр Йордан, опублікував німецькою мовою під псевдонімом „Гаврило Русин” гостру публіцистичну статтю „Становище русинів у Галичині”. У ній, по суті, вперше була виразно сформульована і відкрито проголошена політична програма українського визвольного руху. Однак, галицька крайова адміністрація домоглася цензурної заборони на поширення відповідного номера журналу.

Я. Мілліковський налагодив широкі зв’язки відомими вченими, письменниками, громадсько-культурними діячами. В числі перших у коло його знайомих увійшов словенський будитель, літературознавець,

²¹ К. Студинський, *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–1849*. Львів 1909. С. 11–12, 89, 122, 128.

²² К. Студинський, *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850–1862*. Львів 1905. С. 444, 474.

²³ К. Студинський, *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–1849*. С. 207.

поліглот Матей Чоп. Він з жовтня 1823 р. у приміщенні книгарні давав тригодинні тижневі заняття з англійської мови²⁴. Серед студентів люблянського професора був і Я. Мілліковський²⁵. З цих часів між ними встановилися добрі відносини, які, однак, не вийшли за межі офіційних і професійних. Перед від'їздом зі Львова М. чоп купив кілька сотень книжок і домовився з Я. Мілліковським, що він перешле їх до Любляни і надалі буде висилати нові видання. Варто зазначити, що згодом львівський книгар надіслав до Любляни твори польських авторів на українську тематику. Серед них були дослідження С. Б. Лінде про Литовський статут (1816), поема „Слово о полку Ігоревім” (1833) у перекладі А. Бельовського, фольклорна збірка Вацлава з Олеська (1833), дослідження Л. Галінського про Галичину (1833), книжка К. Рилеєва „Думь” (1825) та ін.²⁶. М. Чоп просив також надсилати навчальну літературу з польської мови, оскільки з поверненням до Любляни навчав бажаючих польської мови²⁷.

Високо оцінював півень книговидавничої установи Я. Мілліковського відомий польський письменник, публіцист і видавець Юзеф Дунін-Борковський. Так, у листі від 8 липня 1838 р. до учасника антиавстрійського підпілля у Львові Емілія Коритка (1813–1839) він зазначав, що

„якщо хочете щось з видань мати, нехай ваш книгар (Е. Коритко тоді проживав у Любляні. — М. К.) звернеться до Мілліковського і він пришле”²⁸.

На 30-і роки XIX ст. припадають перші контакти книгарні Я. Мілліковського з щойно організованим (1834) університетом св. Володимира у Києві. Вже на початку 1835 р. університетське керівництво звернулося до львівського книгара з проханням допомогти в комплектуванні бібліотеки зарубіжними виданнями. Я. Мілліковський прихильно поставився до цього і протягом 1835–1844 років справно виконував свої зобов'язання щодо надсилання необхідної літератури зі Львова до Києва. Ширше про ці зв'язки можна довідатися з епістолярної спадщини Я. Мілліковського. На сьогодні знайдено і проаналізовано 75 листів, адресованих з Києва львівському книгареві. Всі вони писані

²⁴ Dodatek do „Gazety Lwowskiej”. 1823. No. 113. S. 1169.

²⁵ R. Štefanova, N. Jež, *Čopovi galicijski dopisniki*. Ljubljana 1989. S. 401.

²⁶ Narodna in univerzitetna knjižnica. Ljubljana. Rokopisni oddelek. Zapuščinski akt po umrlem Matiji Čopu. Inv. št. 7/83. Št. 1643, 1720, 1723, 1724, 1769 in drugi.

²⁷ A. Slodnjak, J. Kos, *Pisma Matija Čopa*. Ljubljana 1986. S. 114.

²⁸ Цит. за: І. Франко, *Емікь коритко, забутий слов'янський етнограф // Зібрання творів: У 50-ти т.* Київ 1982. Т. 37. С. 542.

чорним чорнилом польською і почасти німецькою та російською мовами на білому штемпельному папері (не дуже високої якості) з водяними знаками. Листи, писані російською мовою, мають німецький переклад (очевидно, переклад зроблений на прохання Я. Мілліковського вже кимось у Львові). Всі, адресовані Я. Мілліковському епістолярні документи, підписані університетським бібліотекарем Павлом Ярковським або його помічником Йосифом Міклульським²⁹.

Викликає певне зацікавлення практичне вирішення питання доставки потрібної літератури. Попередньо університетське керівництво щороку складало і затверджувало на вченій раді списки потрібних видань як для бібліотеки в цілому, так і для окремих кафедр. Після цього списки надсилали книгарю до Львова. Як правило, Я. Мілліковський робив поштові відправлення кожних два-три місяці, залежно від того, як швидко одержував від видавництв необхідну літературу. Далі дорога пролягала через Радивилівську митницю. У зв'язку з цим на прохання міністерства освіти Департамент зовнішньої торгівлі Росії розпорядився безперешкодно пропускати скрині з книжками від Я. Мілліковського, адресовані Київському університету. Це означало, що відповідні пакунки на кордоні контролювалися лише проштамповуванням. Відкривалися скрині в університеті у присутності одного з членів київського магістрату. При цьому університетську владу царський уряд зобов'язав здійснювати суворий контроль за тим, щоб не було відхилень від попередньо затвердженого списку і до навчального закладу не потрапляла невідома, а тим паче не дозволена цензурою література. Проте були випадки, коли книжкові скрині відкривалися на самій митниці.

Аналіз проглянутих списків свідчить про жанрову різноманітність літератури: наукові видання, навчальні посібники, пресу. Наприклад, у 1835 р. університет замовив 231 назву друкованої продукції, а наступного — 246 назв літератури з різних галузей знань. Переважна більшість літератури була латинською і німецькою мовами, менше французькою³⁰. Серед потрібних університету видань у списках значилися твори відомих європейських вчених і філософів, слов'янських будителів та ін. Значну частину замовлених видань склали підручники і навчальні посібники. Певне зацікавлення викликають періодичні європейські видання, переважна більшість яких бже давно стала бібліографічною рідкістю. Загалом щорічно університет потребував 20–25

²⁹ Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка, відділ рукописних, стародрукованих і рідкісних книг (далі — НВ ЛНУ), фонд рукописів, спр. 298 IV, арк. 1–182.

³⁰ НВ ЛНУ, фонд рукописів, сир. 298 IV, арк. 33–34, 67.

назв європейської періодики³¹. У цьому контексті варто зазначити, що Я. Мілліковський часто на свій розсуд надсилав не зазначену у списках літературу. Переважно це були книжки, заборонені для розповсюдження в державі Габсбургів. Частина цих видань не доходила до Києва і затримувалася вже на митному кордоні. Так, з листа від 9 червня 1838 р. довідуємося, що митниця не дозволила перевезення книжок, виданих у Парижі (твори Марраса, Феррана, Летрона, Лебланка, Міоне, Едвора та ін.)³².

У планах Я. Мілліковського було відкрити київську філію своєї книгарні та одержати статус університетського книгаря. З відповідним проханням наприкінці 1836 р. він звернувся до київської влади. Однак, в цьому йому було відмовлено. Причин відмови було кілька. Насамперед виходили з його антиавстрійської суспільнополітичної діяльності у Львові (на той час він перебував під слідством у справі видання і розповсюдження польської літератури антиурядового змісту). Це не могло не насторожити російський уряд. Адже Київський університет був відкритий у 1834 р. в першу чергу з політичних, антипольських міркувань і мав цілком конкретні завдання в сфері русифікації. Були побоювання, що Я. Мілліковський з відкриттям філії своєї книгарні буде безперешкодно поширювати серед студентів літературу не лише заборонену австрійською цензурою, але й російською. У цьому треба шукати причини, що в середині 1844 р. Київський університет розірвав угоду про постачання Я. Мілліковським літератури. Письмово львівського книгаря про це було повідомлено листом від 19 червня 1844 р. за підписом ректора університету. Місце Я. Мілліковського зайняла одна з книгарень Риги³³. Тим не менше, протягом десяти років Я. Мілліковський був одним з найбільших постачальників літератури для Київського університету. Його зусиллями бібліотека новоорганізованого вищого навчального закладу поповнилася майже 2,5 тисячами назв видань європейських країн.

У 1839 р. книговидавнича установа Я. Мілліковського налагодила контакти з Харківським університетом про постачання літературою його бібліотеки. У червні того ж року сторони обумовили фінансові питання, мовою ділової кореспонденції мала бути російська, доставка книжок до Радивилівської митниці покривалася коштом книгаря, а від митниці до Харкова — університетом³⁴. З 1845 р. посередником

³¹ Там само, арк. 119 зв.

³² Там само, арк. 99.

³³ Там само, арк. 181.

³⁴ Там само, сир. 297 III, арк. 3.

у постачанні літературу зі Львова до Харкова став петербурзький купець Курт, який відкрив у Харкові книжковий магазин іноземних видань³⁵. Проглянуті списки надісланої літератури свідчать, що частково Я. Мілліковський надсилав такі ж видання, що й бібліотеки Київського університету. Періодикою постачав практично кожних два місяці. Серед неї були наукові журнали з фізики і хімії, медицини, географії, бібліографічні видання тощо³⁶. Серед надісланих до Харкова видань були наукові праці гуманітарного і природознавчого профілю, навчальна література, довідники, періодика. Вони були тим джерелом, звідки професорський склад, студенти черпали відомості про нові здобутки європейської науки, суспільні процеси тощо.

Назагал, книговидавнича фірма Я. Мілліковського у Львові в другій чверті ХІХ ст. була важливим осередком культурно-освітнього, мистецького, наукового і громадського життя. Вона слугувала місцем зустрічей літературних і наукових кіл, там можна було ознайомитися з позацензурною книжкою, оглянути мистецькі вернісажі тощо. Там працювали, стажувалися відомі згодом книгарі (Е. Віняж, брати Єлені, Я. А. Пеляр). Книгарня проводила широку видавничу діяльність, насамперед пропагувала літературу Галичини. Я. Мілліковський і його установа спричинилися до поповнення бібліотечних фондів Київського і Харківського університетів тогочасною європейською літературою, насамперед австрійською, німецькою, французькою, науковими дослідженнями слов'янських авторів, тощо.

³⁵ Там само, арк. 133.

³⁶ Там само, арк. 13.